

80:929Конески,Б.(049.3)
929Конески,Б.:008(497.7)(049.3)

Бојан Петревски

КОНЕСКИ ВО ФИЛОЛОШКИТЕ ПОЛЕМИКИ
(Атанас Вангелов. Филолошката критика на Конески,
2021, Скопје, Слово)
(Промотивна реч одржана на патронатот на
Филолошкиот факултет „Блаже Конески“,
Скопје 19. 12. 2023 г.)

Имам можност и, колку чест толку и одговорност, да промовирам книга за Конески од неговиот темелен познавач Атанас Вангелов. Освен тоа, Вангелов е македонскиот специјалист за уметничката литература што најмногу се интересирал и за лингвистиката, а токму тоа е главната причина зошто јас сум се заинтересирал за неговите книги во огромна мера. Иако, формално, не ми беше професор, преку нив сум дошол до многу сознанија, од кои во оваа пригода ќе посочам само едно. Кога бев студент во втора година, а тој на дипломатска мисија во Унгарија, кај него наидов на податокот дека „Проблеми на општата лингвистика“ од Емил Бенвенист, од која Вангелов имаше обичај да ја цитира статијата „Еуфемија и бласфемемија“, има и втор том, кој е, како што согледав подоцна, можеби и позначаен од првиот.

Книгата *Филолошката критика на Конески* од Атанас Вангелов е структурирана во три поглавја – „Конески и Радев како антиподи“, „Блаже Конески и Венко Марковски“ и „Блаже Конески и Гане Тодоровски“, по кои следуваат „Уште некои појасненија“. На трите поглавја им претходи мошне значаен предговор, поднасловен како „Конески, Јакобсон, Тодоров и јас“ – јас кое, како што упатува авторот, треба да се разбере во гносеолошка смисла, затоа што Блаже Конески, Роман Осипович Јакобсон и Цветан Тодоров одигруваат клучна улога во обликувањето на духовниот

видокруг на Вангелов. Во таа смисла, тој ја опишува тесната врска на својата интелектуална еволуција со неговиот однос кон Конески. Тој дел од книгата може да се чита како продолжение и детализација на неговата статија „Откровение“, објавена во зборникот „По што го запаметив Конески“ во 2004 година“, каде што ја опишува коренитата промена во својот однос не само кон Конески туку и кон уметничката и научната литература воопшто – благодарение токму на Конески.

Според објаснувањата на Вангелов во *Филолошката кријтика на Конески*, до пресвртот во неговата визија за книжевноста и за науката дошло во 75/76 година од минатиот век, кога тој е на студиски престој во Париз, каде што следи предавања кај професорот Мишел Декоден и се занимава, главно, со три книги, клучни за неговиот магистерски труд *Архизмот и современата македонска поезија*. Книгите за кои станува збор се Биографијата на Шарл Бодлер од Жан Пол Сартр, *Теоријата на ларџурларизмот* од Албер Касањ и *Прашања на поезијата* од Роман Осипович Јакобсон во редакција на Цветан Тодоров.

Зборникот *Прашања на поезијата* е значаен за Вангелов затоа што го упатува до руските формалисти, до чии изданија доаѓа среде Париз, а неговиот понагласен интерес за нив е клучен за неговото согледување на Конески во неговата вистинска димензија. Кога наидува на мотивот *шкура* кај Шкловски и во трудот *Како е направен Шинел од Гогољ* на Борис Ејхенбаум, Вангелов се досетува дека за тој мотив, во врска со Кирил Пејчиновиќ, слушал на предавањата кај Харалампие Поленаковиќ. Тоа го поттикнува да ја прочита одново студијата на Конески за Пејчиновиќ во неговите избрани дела, кои ги нашол во париската Национална библиотека, а особено се изненадува кога, во еден зборник посветен на Јакобсон, наидува на статија од Конески за јазикот на македонската народна поезија (која подоцна прераснува и во цела истонасловена студија). Токму од статијата на Конески во зборникот посветен на Јакобсон, Вангелов ја согледува врската на Конески со рускиот формализам, чиј припадник е, да потсетам, токму и Јакобсон во почетната фаза.

Покрај Конески и Јакобсон, авторот на кого Вангелов најмногу реферира, воопшто, во својот опус е Цветан Тодоров, чии дела не само што темелно ги познаваше и ги интерпретираше туку, во значителен дел, и ги преведе на македонски. Во контекст на книгата „Филолошката критика на Конески“, има три причини поради кои Вангелов се задржува и на интелектуалната еволуција на Цветан Тодоров. Прво, смета дека, иако, од разбирливи причини, се разликуваат и содржински и стилски, неговите, како што ги нарекува, внатрешни собеседници, Конески и Тодоров – за-

еднички ги проникнува Јакобсон. Втората причина е тоа што духовниот пресврт на Вангелов и неговиот засилен интерес за делата на Конески се должат, токму, на изборот статии од Јакобсон во редакција на Тодоров. И, најпосле, но не и најмалку значајно, во библиографијата кон својата книга „Должности и наслади“, Тодоров бележи дека една од неговите претходни книги – „Спроти екстремноста“, е преведена и на македонски јазик. Преводот е, се разбира, на Вангелов, а Тодоров, со тој гест, покажува дека, како научник од формат и, како што имаше обичај да потсети Вангелов, како „апостол на хуманизмот“, е близок до сфаќањата за македонскиот јазик на Конески, а не на Георги Чанков, Кирил Мирчев и Владимир Георгиев, со кои токму Конески ги вкрсти лингвистичко-полемичките копја и изби многу битки за автентичноста на македонскиот јазик.

Упатив кон полемички контекст, а тавтолошки е да се рече дека *Филолошката кријка на Конески* од Атанас Вангелов е полемички интонирана книга. Затоа што ниту една негова книга не е неполемичка, во смислата во која тој за Конески пред оваа книга напиша дека полемизира и кога, навидум, само опишува и, обратно, опишува кога полемизира.

И насловот на едно од поглавјата во книгата најотворено упатува токму на полемика – „Конески и Радев како антиподи“ – антиподи, меѓу другото, затоа што имаат дијаметрално различни гледишта за македонскиот 19 век. Во таа смисла, Симеон Радев е, меѓу другото, автор на книгата *Македонија и бугарската ѝ преродба во 19 век*, а Конески полемизира со неа на повеќе места во својата студија *Македонските учебници во 19 век*, особено и најотворено во завршниот раздел од поглавјето „Дејноста на Партениј Зографски“. Имплицитно, пак, полемиката на Конески со Радев провејува низ целата книга.

Причината за толку изразитите разлики во расудувањето меѓу Конески и Радев, Вангелов ја детектира во тоа што се нарекува „психичка конфигурација“, во согласност со една долга интелектуална традиција (од Ниче, преку Вилфредо Парето и Лев Шестов, па сè до Никола Милошевиќ), според која, секоја духовна творба е само рационализација на авторот, чија кохерентност ја нарушуваат психолошки и идеолошки фактори. Вангелов бележи дека уште во најраната младост на Радев доаѓа до израз неговата склоност кон обликување на текстот под силно влијание на тој фактор, кој му дава изразито субјективна димензија на неговиот текст. Од друга страна, повикувајќи се, меѓу другото, на текстот „Средба во рајот“ од *Дневник ѝо многу години* на Конески, Вангелов ја посочува воздржаната црта во неговиот душевен склоп, која го става во втор план субјективниот фактор и во неговата студија за 19 век. Резултат на тој субјективен фактор – овој

пат идеолошки – е, меѓу другото, и тоа што Радев пишува за делата на Зографски помалку од аспект на содржината, повеќе од аспект на стилот, а Конески ѝ посветува цело поглавје на концепцијата за јазикот на галичкиот архимандрит, кој инсистира на западномакедонските говори. Тоа е веќе длабоко разидување меѓу Конески и Радев, иако, според Вангелов, станува збор за „две интелектуални фигури од приближно ист ранг“.

Сепак, таа формулација не се применува во следното поглавје, на релацијата Блаже Конески-Венко Марковски. Освен разликите во нивните книжевни концепции, практики и филолошка подготовка, Вангелов ги анализира и нивните искажувања еден за друг, но и за себе, како и на современите за нив, меѓу кои Тодор Павлов, Димитар Митрев, Коле Чашуле, Гане Тодоровски, Александар Алексиев. Во прашање се, според Вангелов, и два суштински различни животни стила, „аскетизмот со корен во толерантната и солидарна духовна природа на Конески“ и „хедонизмот со корен во егоцентризмот на Марковски“. Плодови на таа непомирлива разлика се темелниот влог во македонската култура на Конески преку неговата „Граматика“ и „Историја на македонскиот јазик“, од една страна, и жолчниот памфлет против него „Крвта вода не станува“ на авторот на „Народни бигори“ и „Огинот“, од друга страна.

Во една своја претходна книга, „Деспот Караџоз“, Вангелов забележува: „Односот на Тодоровски кон делото на Конески, научно и литературно е, некако, специфичен. Се служи со изразот ‘специфичен’ затоа што, авторот на овие редови, не располага со подобар.“ По единаесет години Вангелов ја разработува таа теза во *Филолошката критика на Конески*, во поглавјето „Блаже Конески и Гане Тодоровски“, каде што ја испитува одржливоста на аргументацијата на Тодоровски за три релации: Конески–Венко Марковски, Конески–Крсте Петков Мисирков и Конески–Трајко Китанчев. Притоа, Вангелов зема предвид текстови на Тодоровски што, на различни начини, го сопоставуваат Конески со Марковски, со Мисирков и со Китанчев, а се собрани во *Книга за Венко Марковски* и во *Решки и шарки*.

Бидејќи утврдува недоследности за кои аргументира дека се мотивирани од вонтеориски фактори, Вангелов се служи, како што ги нарекува, и со езотерични документи, и укажува дека противречностите се должат на разликите во ставовите на Тодоровски изнесени во јавноста и во неговата приватна преписка. Следува навод во кој Вангелов објаснува зошто ги изнесува и ги анализира и тие документи: „За разлика од оние документи (статии, научни студии па дури и цели доктрини) наменети за јавноста, а за кои се користи името егзотерични, тие [езотеричните] даваат добар увид во интимните, вистински убедувања на оној што ги пишува. Тие

скриени вистини/уверувања на свој начин си пробиваат пат во структурата на научни статии или доктрини, а се изразуваат како – контрадикции.“

Вангелов никогаш не ги заобиколувал непријатните теми, дури и, или – посоодветно е да речам, особено – кога е убеден дека вистините околу нив се уште понепријатни, притоа водејќи сметка и за начелото на Цветан Тодоров во *Крийтика на крийтикаџа* – дека вистината не е (или барем не треба да биде) точка од која тргнуваме, туку кон која се стремиме. Токму такви гледишта, од кои повеќето, барем во ваква форма, не ги изнесол никогаш претходно, изложува и во оваа книга, која и не може да биде поинаква, токму затоа што е книга за Конески напишана од Вангелов.